

Social-Demokraten, 20. Septbr. 1945.

Hældende Læs

Af Poul Henningsen

Den afdøde forfatter Simon Koch saa for mange Aar siden til mig at skadefryd og misundelse er menneskets mest fremtrædende egenskaber. Jeg er senere kommet i tanker om at det er klogt at regne med disse faktorer i of-

fentligt liv. Men paa den anden side bør vi naturligvis ikke ta for tungt paa egenskaber som er saa udbredte. Lovene for godt og ondt bør stort set følge menneskets natur og hvad alle eller de fleste lider af maa simpelthen kaldes menneskeligt. Hvem har ikke ved lejlighed godtet sig over andres vanheld? Hvem har ikke med syrlighed ønsket til lykke med en succes?

Men demokrati bygger i modsætning til nazisme ikke kritikløst paa instinkterne. Det bygger paa instinktet under fornuftens kontrol. Derfor er skadefryden i dag i og for sig ikke saa farlig som udnyttelsen af den politisk.

Vi redder Danmark fra en langvarig og hård Infektion ved at drøfte Udrensningsproblemerne frit, skriver Poul Henningsen i denne Kronik. Vi maa undgaa at forvandle Danmark til et Land af Angivere og skadefro, der med Kongemærke i Knaphullet skubber til hældende Læs.

Det er en side af udrensningen som er skyld i disse overvejelser. Om udrensningens nødvendighed kan der ikke rejses tvivl men meget vel om den form den har faaet og de eftervirkninger paa folkekarakteren den vil faa. Den som mener at vi med held kunde være kommet gennem tiden fra 5. maj uden landsforræderi- og værnemagerlove- ne gør sig skyldig i en beklagelig mangel paa virkelighedssans. Men den som tror at vi kommer gratis gennem denne tid og at vi slipper for en alvorlig efterregning gør sig skyldig i samme fejl.

Vi maa se paa udrensningen som en episode vi hurtigst muligt skal

igennem for at naa frem til opbygningen af det ny demokratiske Danmark. Lad os derfor aller først undersøge det krav som rejses med saa stor styrke af modstandsbevægelsens presse: At udrensningen skal føres tilbunds. Bag kravet staar som menneskeligt og rimeligt først og fremmest dem som er haardest ramt personligt af nazismens forbrydelser. Men den store flok af modstandsbevægelsens folk ser tillige i udrensningens gennemførelse en prøvesten et symbol paa om der virkelig nu efter katastrofen findes en ærlig vilje til at bygge et nyt demokrati op. Deraf den store utaalmodighed.

Men egner udrensningen sig til at være et saadant symbol? For at bedømme den sag maa vi gaa ud fra modstandsbevægelsens egne ord som de er udtrykt i en leder i Frit Danmark 7/9 45:

Den Retsbevidsthed, der udviklede sig i Besættelsesaaene i Takt med Begivenhederne, og de Kaar, som blev os bestaaet, finder nu sin Tilfredsstillelse i haarde Straffe for dem, der indlod sig paa Handlinger, som enhver anstændig Dansker i sit Hjerte maatte vide var landsforræderiske. Man maa betale, naar man har forbrudt sig mod Landsmandskabets Lov — betale, selvom man maaske bare er en sølle Taabe, der hverken har Fornemmelse eller Forstand til at vurdere Forholdene. Vore Oplevelser i de forløbne Aar har gjort os uvillige til at acceptere formildende Omstændigheder. Dette Afsnit af Problemet volder kun faa Bryderier — men det næste: den Regering, der bestandig mimede og mumlede om Tilnærmelse og Samarbejde, og hvis Proklamationer og Erklæringer tilskyndede og beskyttede de forbryderiske og de taabelige, skal den da ikke dømmes?

Man maa se Sandheden i Øjnene og indrømme, at da Modstandsbevægelsen accepterede Samarbejdet med Politikerne og indvilgede i at danne fælles Regering, satte den samtidig visse Grænser for sit Virke ....

Ved at gaa ind for Samarbejdet tiltvang Modstandsbevægelsen sig betydelig Indflydelse, men afskar sig fra at rokke ved Rigets kaarne Mænd; ved deres Taaspids standser Retfærdigheden ....

Men hvad saa? Naar Politikerne kan slippe, bør saa ikke alle de andre anstændigvis ogsaa slippe? Paa dette Spørgsmaal har man efter alvorlige Overvejelser ment at maatte svare Nej, fordi det maa være vigtigere, at Retfærdigheden sker Fyldest i saa vid en Udstrækning som muligt, end at man aldeles forraader den .... Og man maa ikke glemme, at saa — efter Valget — ligger Mulighedene aabne for at drage de Politikerne til Ansvar, hvis Handlinger under Besættelsen har været til Forargelse for det danske Folk.

Se dette kan jo ikke være symbolet paa en ny og mere demokratisk retfærdighed! Skrevet om paa endnu klarere dansk staar der rent ud at modstandsbevægelsen ønsker de smaa tyve hængt selv om nogen endda skulde være utilregnelige men de store finder man det klogere at samarbejde med skønt man samtidig hævder at det er dem som har det fulde ansvar for de smaas forsyndelser. Skulde man efter valget faa magt nok kan man altid melde de store til politiet.

<p>Vinder man ikke tilstrækkeligt ved valget faar man i hvert fald mere magt ved samarbejdet end ved at ta aaben ærlig kamp med de folk man af hjertet foragter.</p>	<p>til at anvende paragrafer beregnet paa store forseelser paa sølle folk som har ladet sig forlede af det officielle Danmarks holdning.</p>	<p>være godt om vi kunde ha henvist til at udrensningen var foregaaet med størst mulig retfærdighed for øje — og at vi ikke hade tillagt den anden betydning end en nødvendig operation i forbindelse med krigen inden vi kunde komme frem til en genopbygning af demokratiet.</p>	<p>ter i en krig? Kan man i det hele taget forvente et noget højere og mere samfundsmæssigt syn paa det forretningsmæssige?</p>	<p>situation med de mange arrestationer og haarde domme skyldes eftervirkninger af den forfærdelige krise landet har gennemlevet. Ud fra et synspunkt — og det er vel modstandsbevægelsens — har den haarde belastning været en karakterprøve som har faaet det bedste frem i mange og det daarligste i visse andre. Der kunde dog nævnes eksempler hvor man har svært ved at se forskel paa skidt og kanel. Mogens Fog har loyalt gjort opmærksom paa at der er et tilfældigt moment i den udvælgelse som har ført enkelte unge til modstandsbevægelsen eller til tysk tjeneste. Jeg vil som et andet eksempel nævne at det virker ikke mere overbevisende paa mig at man har sat Arne Sørensen paa kirkeministerposten og Svend Borberg i fængsel end for eks. omvendt — hvad jeg vilde finde lisa forrykt.</p>	<p>væsentlig procent af befolkningen staar stempet som mindreværdig. Ulykkeligvis maa vi medregne familie og børn som vil blie ramt haardest. Jeg tror at vi til den tid vil anklage udrensningen for ikke at ha skelnet mellem politisk vrangsyn og forbrydelse. Jeg tænker ikke saa meget paa dem som nu rammes og straffes. De fleste af dem har fortjent at det gaar dem daarligt og de som blir uretfærdigt behandlet vil naturligvis senere faa lejlighed til at faa deres dom revideret. En daarlig trøst men i denne krig som i alle andre findes der kun daarlig trøst for dem der rammes af skæbnen. Og dog maa vi erkende at skæbnen som intet kender til retfærdighed altid under krig udfolder en uhyggelig virksomhed uden at de heldige har midler til at lindre de ramtes lod. Nej jeg tænker først og fremmest paa den ustraffede del af befolkningen som vi gennem udrensningen tvinger til i en lang fremtid at leve med et problem af sære djævelske konsekvens som Europas med et stort mindreværdigt »forbryderiske« Tyskland anbragt i centrum. Jeg kan godt forstaa at modstandsbevægelsen ikke er opmærksom paa det al-</p>
<p>Jeg synes det maa være svært at gaa ind med fuld musik for afklapsningen af samarbejdsfolk naar man selv viser en saa elegant smilighed i paragraferne. Og det er svært at se noget løfterigt om nye store linjer i dansk politik efter det program.</p>	<p>Mon virkelig nogen for alvor mener at regering og rigsdag bør straffes? Kongen kan jo ikke blie det efter grundloven og det er ganske rimeligt da det er hans pligt at udtrykke den siddende regerings mening. Jeg tror ikke det danske folk var modent 9. april til at ta kampen. Kommunisterne var som bekendt først modne 22 juni 41 og det var ikke dem selv som bestemte datoen.</p>	<p>Det er mig ikke muligt at se noget som helst smukt eller klart symbol i den udrensning som Frit Danmark saa ærligt og præcist definerer. Jeg synes den ligner en grov karikatur af parlamentarisk hestehandel.</p>	<p>Idet jeg fuldt ud tilslutter mig den almindelige antipati mod værnemagere tilstaar jeg at fremtiden interesserer mig langt stærkere. Hvor nødvendigt det end kan være at vende blikket tilbage og straffe forbrydere er det ikke dergennem man bygger et nyt samfund men gennem et blik fremad og en undersøgelse af hvordan man i størst mulig udstrækning undgaar at skabe nye Forbrydere — hvordan man forbedrer befolkningens kaar — og hvordan man indfører retssikkerhed og lighed for loven.</p>	<p>Her er da en aarsagssammenhæng som man maa være opmærksom paa: Forbryderstatistiken maa i et menneskeligt samfund være lav og regnes i brøkdeler af promille af befolkningen. Saa snart antallet af forbrydere kan tælles i procent er det enten tegn paa en dødelig krise for landet eller en eftervirkning af en saadan krise — eller samfundet er umenneskeligt bygget op som vi kender det fra det nazistiske system. Det er klart at den nuværende</p>	
<p>Jeg kan med min bedste vilje ikke se andet end at det er uforvarligt med dette stadigt gentagne raab om strengere straffe og udrensning tilbunds naar man af politiske grunde dog ikke selv vil gaa ind for tanken. Nu ser vi et af de beklagelige resultater som Hartvig Frisch rigtigt har peget paa i landsrettens skærpede domme efter underinstansernes frikendelser. Der hersker ingen tvivl om at forræderiloven netop har sat saa høje minimumsstraffe for at gøre det muligt for dommerne at la de smaa forbrydere løbe. Man har udtrykkeligt ikke villet ha smaa forseelser med. Men takket være folkestemningen presser man nu domstolene</p>	<p>Det er heller ikke min mening at sige at samle sympati for de psykopater der gik ind i frikorps Danmark eller for værnemagernes chancesejls. Jeg vil bare gøre opmærksom paa at der er to parter i en straffesag: den der blir straffet og dem der straffer. Det er maa ske ogsaa muligt at vi ikke har kunnet undgaa praktisk talt nogen af de arrestationer som er forekommet — af hensyn til en med fuld ret ophidset folkestemning. Men folkestemning er noget af det mest flygtige og der er ikke længe til at den vender og kræver revision af det skete. Til den tid vilde det</p>	<p>Anderledes stiller det sig derimod med værnemagerlovene. Her kunde der være tale om en nyvinding for demokratisk retspleje idet man for første gang gør handelsverdenen ansvarlig overfor folket og indfører bestemmelser om hvad der er handelsmæssigt hæderligt eller uhæderligt overfor landet. Kan man nære haab om at man ogsaa i England og Amerika for fremtiden vil føre kontrol med og forbyde at forretningsmænd dér sætter penge i tyske vaabenfabriker — eller omvendt? Kan man nære haab om at Rekyfirriffsyndikatet kommer under kontrol og ikke længere som før kan sælge vaaben til begge par-</p>	<p>Det er da en aarsagssammenhæng som man maa være opmærksom paa: Forbryderstatistiken maa i et menneskeligt samfund være lav og regnes i brøkdeler af promille af befolkningen. Saa snart antallet af forbrydere kan tælles i procent er det enten tegn paa en dødelig krise for landet eller en eftervirkning af en saadan krise — eller samfundet er umenneskeligt bygget op som vi kender det fra det nazistiske system. Det er klart at den nuværende</p>		

vorlige faktum at vi faar et stort *De straffedes parti* i Danmark. For aktive frontkæmpere er det ingen problem for de har oplevet uretten saa grumt at der maa gaa mange aar før begrebet formildende omstændigheder naar ind til deres bevidsthed. Men de er trods alt — og trods den store politiske betydning modstandsbevægelsen med rette har tilskrevet sig i denne tid — en meget lille del af befolkningen. Men alle de andre? Alle dem som nu takket være en suggererende modstandspresse er bragt helt ud af normal tankegang? Jeg tænker paa de mange som ikke har rørt en haand men hyttet deres skind — og det er menneskeligt nok — og som nu i takt med modstandsbevægelsen hyler højest om død ulykke og straf tilhøjre og venstre. En folkestemning er noget helt andet end folkets sande mening og den er farlig at bygge paa selvom man selv har skabt den. Den kan veksle paa en maaned.

Jeg tror at forræderiloven og værnemagerlovene har været nødvendige og i hovedsagen rigtige men at hetsen i pressen og den deraf følgende skærpede fortolkning har faaet forræderiloven til at virke forkert. Den var i sin form bestemt til kun at ramme en promille af befolkningen og det var ikke dens

tanke at straffe politisk vrangsyn med fire aar selv naar det medførte aktiv deltagelse i krigen paa Tysklands side af bolschevikforskrækelse. Hvis det er rigtigt at landsretten tar hensyn til folkestemningen saa er det ogsaa absolut nødvendigt at dommerne forstaar at der ikke hersker enighed om de haarde dommes retfærdighed og rimelighed.

Med hensyn til værnemagerne mener jeg man gjorde fejl i ikke straks at konfiskere al fortjeneste opnaaet gennem arbejde for tyskerne hvad enten dette var udført tvungent eller frivilligt. Det skulde ha været gjort uafhængigt af spørgsmaalet om senere straf for forseelser. Den som køber en stjaa-len cykel maa levere den tilbage til ejeren og disse mennesker vidste alle at det var den danske stat som mod sin vilje maatte betale for arbejde den ikke ønskede udført. Hade dette været fundamentet for værnemagerloven og ønsket om kun at straffe forbrydere i demokratisk og menneskelig forstand dannet grundlaget for landsforræderilovens fortolkning vilde ogsaa spørgsmaalet om regeringens ansvar blie et politisk og ikke et juridisk.

Lad det heller ikke blie glemt at enhver der har samarbejdet med tyskerne i dag anses for en spedalsk.

Det er med god grund men det er en ikke ringe straf som først og fremmest gaar ud over de smaa. De store hytter sig bedre i kraft af penge indflydelse og magt.

Og jeg ved Mogens Fog har givet udtryk for det syn at vi alle i 1940—41 var samarbejdsmænd. I 1942—43 skiltes vandene og først efter 29. august havde vi en bred samlet modstandsfront. Og jeg er taknemmelig for at Mogens Fog har sagt det saa klart.

Jeg ved med vished at det kun er for sagens skyld og i demokratiets navn ministeriet har opfordret enhver som kan til at angf enhver han kan. Men hvis man nu alligevel har overvurderet udrensningens værdi baade faktisk og som symbol? Glem ikke Frit Danmarks egen aabne erkendelse af at modstandsbevægelsen selv gaar imod en udrensning tiltops af politiske grunde ....

Ja saa har vi uden større gevinst forvandlet Danmark til et land af anglvere og skadefro som med kongemærke i knaphullet skubber til hældende læs og slaar paa folk der ligger ned. Og vi redder Danmark fra en langvarig og haard infektion ved allerede nu at drøfte disse problemer frit saa det igen kan blie lovligt at mene baade det ene og det andet. *Poul Henningsen.*